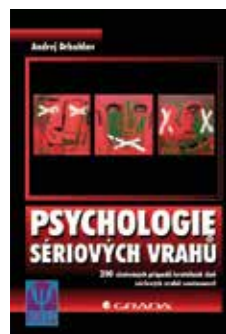

Andrej Drbohlav V SERIÁLECH JE VRAH SEKÁČ

Deset tisíc násilných činů vidí v televizi každé dítě dřív, než mu je dvanáct. Za masové vrahy si proto společnost může tak trochu sama, říká Andrej Drbohlav. Jako psychopatolog studuje temné hranice lidské duše, coby výtvarník z nich naopak čerpá.

text: Tereza Radváková / foto: Jakub Stadler, ČTK

Proč to člověk udělá – vezme pušku a vystřílí hospodu, vejde do metra a bodne cizince do krku?

To je složitá otázka. Musíte vnímat celou řadu faktorů. V jaké situaci se vrah nachází a jak dokáže vzdorovat stresu. Svoboda dovede být svazující, lidé se touží mít lépe. Srovnávají se s ostatními. Očekávání se snadno mění ve zklamání. Prožívají vnitřní

trýzeň, když se úspěch nedostaví. Navíc většina masových vrahů vidí svět paranoidně.

Masová vražda tedy hraje roli ospravedlnění vlastní existence?

Vražda je v těchto případech nástrojem pomsty a ukojení touhy po zviditelnění. Dlouhodobě pocíťovaná bezmoc změněná v krátkodobou moc. Většina z nich má tendenci

napsat manifest, kde své činy vysvětlují. Můžete i s některými důvody vnitřně souhlasit, ale dohromady je to takové klubko nářků. Žádný stres nemůže ospravedlnit takový čin.

Na sympatiích k vrahovi staví i filmová produkce. Co říkáte na to, že se třeba seriál Dexter stal nejsledovanějším seriálem za posledních deset let?

U Dexteru vznikl mezi diváky dojem, že když sériový vrah vraždí jiné vrahy, tak je vlastně hrdina. Nebezpečný klam je také v tom, že drtivá většina fiktivních agresorů ve filmu není potrestána. Místo trestu se do staví glorifikace. Vrah je zkrátka sekáč.

Mají lidé potřebu napodobovat filmové idoly?

Ano, poměrně často, tedy alespoň pokud se bavíme o masových vražích. Světová kriminalistika zná celou řadu kauz, které byly motivovány Dexterem nebo jinou postavou. U masových vrahů, v menší míře u těch sériových, hraje velkou roli nápodoba. Zároveň neúspěchy spojené se zlem jsou divácky populárnější než úspěchy. Málokdy se díváme na to, jak byl někdo dopaden, jak úspěšná je policie. Mluví se o pachatelích, kteří unikají, u těch známe i velikost bot. Oslabené články v nich najdou svůj idol.

Jak mohou ženy milovat třeba Hannibala, když jde o chlapa, který by na závěr romantického rendez-vous povečeřel jejich nohu?

Je to vzdálené zlo, které není na dosah. Instantní nebezpečí. Rychle dostupné, rychle prožité a rychle opuštěné. Neohrožuje jejich svět a lidé se rádi bojí. Strach dávkovaný v rozumné míře je vzrušující. Navíc je zde charisma postavy a charisma herce. A jen na okraj, Hannibal by na závěr rendez-vous určitě nešel po vaší noze.

Zpět k Dexterovi – lidé tedy touží po soudci, který neřeční, ale jedná?

Ano, část lidí touží po soudci, který – jak by řekli producenti seriálu – loví lidi, co jsou ještě horší. Touží po surovosti, syrovosti a přímočaré spravedlnosti, jak ji známe z přírody. Totiž i v přírodě se odehrávají zločiny, krádeže, loupeže, znásilnění a vraždy. Příroda je krutá, někdy nespravedlivá, ale z hlediska zákonů všem srozumitelnější. Lidé lžou nejvíc, když jde o spravedlnost. Miliony dětí na světě hladoví, zatímco nejhorší kriminálníci mají ve vězení na výběr z pěti jídel.

Zvíře ale obvykle neloví pro vlastní potěšení.

To není tak úplně pravda. Některá zvířata loví pro prosté potěšení z lovu, pro nadšení z nadvlády a svou kořist, ať už ji sežerou, či nikoli, nejprve doslova umučí. Různé

odlesky potěšení z násilí mají kočky, primáti, delfíni, kosatky, a dokonce i býložraví sloni.

Když někteří lidé napodobují zlo, tak nedáváte jim nakonec návod svými knihami i vy? Patologičtí jedinci si cestu k informacím stejně najdou. Totožnou situaci máte u zbraní. Ať je zakázete, nebo povolíte, nefunguje to. S ohromným nárůstem masových útoků zakázali v Americe v letech 1994 až 2004 prodej poloautomatických pušek. Výsledek? Lidem, kteří mají na základě ústavy povolení držet zbraň, někdo sáhl na jejich výsadu, což si vyhodnotili jako „My máme právo se bránit“. Během deseti let narostl objem ručních zbraní o padesát procent. K dnešnímu dni se předpokládá, že je v USA v soukromém držení přes 315 milionů střelných zbraní, tedy jedna pistole na jedince včetně kojenců, mentálně retardovaných, senilních a nemocných. Problém není v množství zbraní, ale v určité filozofii jejich vlastnictví a užívání. Problém i řešení jsou ve výchově. A ať už chcete vychovávat děti, anebo dospělé, tak zákaz není vždy nejlepším řešením. Sám o sobě působí vzdor a ten pak mnohdy ještě větší problémy.

Je konat o tolik horší než vyčkávat?

S vaší otázkou souvisí ještě jeden fenomén. Když například v roce 2012 došlo k masové vraždě na americké základní škole Sandy Hook, tak tato zpráva byla druhou nejsledovanější informací hned po prezidentských volbách. Všichni měli mnoho informací, ale lišila se reakce na ně v závislosti na míře blízkých emocí a přesahu vysvětlení. Zatímco v okolí se

KDYŽ VRAŽDÍ DEPRESE. Andreas Lubitz měl prestižní místo, uznání společnosti, i skvělý plat. Přesto nasměroval letadlo se 149 pasažéry do horského masivu francouzských Alp.

DOŽIVOTÍ. Manželé Stodolovi byli odsouzeni za osminásobnou vraždu seniorů a jedenáct dalších trestných činů.

DŮKAZY NA LÉTA. Ivan Roubal je odsouzený na doživotí za pět vražd.

HEPARIN JAKO ZBRAŇ. Petr Zelenka, známý jako heparinový vrah, zabil v nemocnici v Havlíčkově Brodě sedm lidí. Na svobodu se dostane nejdříve v roce 2038.

SPARTAKIÁDA JAKO OSLAVA. Jiří Straka během spartakiády v roce 1985 zavraždil tři ženy a dalších pět zranil. Na svobodu je od 24. prosince 2004.

vzbudil zájem rodičů o spolupráci se školou, komunitní sounáležitost, na druhé straně země vznikaly firmy na výrobu dětských neprůstřelných vest a aktovek. Začal se vyrábět dokonce neprůstřelný rychlostan, který má dítě pod lavicí, rozvine si ho a v případě útoku se schová. Jedni šli po příčině a druzí po následku.

Na jednu stranu se prodávají dětské neprůstřelné vesty, na druhou stranu mají hračkářství v nabídce panáčky ve stylu hrdinů všech populárních seriálů, včetně zmiňovaného Dextera.

To je typický příklad, jak se rodiče snaží ochránit děti před fyzickým nebezpečím a podceňují to psychické. Když má dítě set panenek s nevěstou, ženichem, prstenem a kočárem, bude si hrát příběh, který se mu nabízí. Dostane-li panáčka se zbraněmi, nabízí se mu jiná možnost.

Místo na svatbu si teď hraje na vraždu?

Děti si vždycky budou hrát tak, jaké informace zrovna zpracovávají. Neměly by si

proto hrát jen samy, ale i s rodiči. Jinak si dítě vytvoří pravidla hry samo a některé dnešní hračky už podstatu hry jasně definují.

Má ale vůbec na výběr?

Pananky se zbraní představují jen slabý odvar toho, co se dá ve světě reálně koupit v hračkářství. Viděl jsem sadu, kde konkrétně zmiňovaný Dexter je celý od krve a má sadu nožů a pilek. Balení samozřejmě obsahuje i injekce uspávacího prostředku.

Barbie-kadeřnictví, jen s jiným vybavením.

I Barbie lze koupit jako vražedkyni. Samozřejmě ji nevyrábí Mattel, myšlenky se kradou, takže si jiná firma předělá populární panenku do populárního stylu. Problém hraček ale vnímám ještě jinak. Pokud jde o panenku, která třímá kulomet nebo má pod sebou rozčtvrceného Kena, je okrajový segment, který se nenabízí na Václaváku v obchodním domě a rozumný rodič ho nezakoupí.

Kdy je vhodné dítěti ukázat smrt?

Smrt je naprosto přirozená součást života, což už asi slyšíte postě. Neměli bychom se ji bát ukazovat v přirozené podobě. Dítě se v průběhu života stejně potká v knihách, televizi, počítači, novinách s několika tisíci vražd. Samo a bez vysvětlení. Chápu, že rodiče nechťejí ukázat dítěti mrtvou babičku, protože si ji tak potom bude pamatovat. Musí s ním ale o smrti vážně promluvit. Historiky typu „Babička jen spí“ nefungují. Protože potom uvidí, jak někdo v televizi někoho uspi kudlou, a nebudou tomu rozumět už vůbec.

Jak tedy dítěti vysvětlit, že smrt může způsobit člověk i úmyslně?

Ta informace by měla vyplývat z uvědomění si faktu, že jsou na světě i špatní lidé. „Chceme, abys byl dobrý člověk, a ty to určitě chceš taky. Zlu proto musíš vzdorovat. Když vidíš, že se třeba ve školce děje něco špatného, nesmíš jen přihlížet.“ Naše chování vyplývá z velké části z toho, co jsme se naučili. Co je pro nás normální. Mnohému zlu se daří jen díky naší liknavosti a nezájmu.

V knize popisujete fáze projevu vraha od první myšlenky až po samotný čin. Kam až normální člověk zajde?

Hranice normality je velmi pružná. Představte si ji jako demarkační linii, kterou si můžete v miliardách písečných zrn vytyčit kdekoli a s každým novým přílivem se zase smaže a přesune. Masoví vrazi uzrávají tiše, mnohdy mají i normální, přátelské vztahy. Okolí je vnímá jako klidné, nenásilné samotáře. Je obtížné je poznat, ale je potřeba být pozorný k jejich problémům a změnám chování. Do škol chodí řada tichých dětí, nemůžeme se na každé vrhnout jako na potenciálního vraha a vyšetřovat ho. Zajímavé ale je, že téměř devadesát procent masových vraždů o svých plánech řekne další osobě.

A ta se jen poušmála, co blbne?

Skutečnost, že už to věděl další mozek, ale nic s tím neudělal, považuji za záležející. Ať už jde o člověka, který sdílel podobné postoje, nebo se tím nezabýval. Pořád zůstává fakt, že to věděl někdo další, ale nezabránil tomu.

Jakou roli v tom hraje šikana?

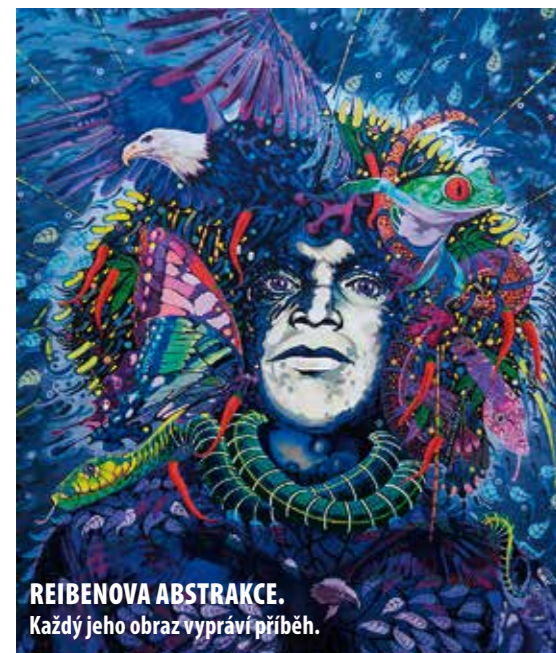
Záleží na tom, jak definujete šikanu. Může jít o nevinné dětské pošťuchování, které si dotyčný ve svém světě zveličí. Většina pachatelů takzvaných masových útoků na školách má zpravidla hluboký pocit, že byli v průběhu školy šikanováni. Zpětně se šikana dá prokázat jen u méně než dvaceti procent z nich, což je významná ukázka, jak zkrouceně vnímají realitu. Trpí pozměněnou a deformovanou strukturou osobnosti už od útlého věku. U mnohých z nich, když je stopujete zpět, zjistíte, že prodělali nějaké škobrtnutí, z něhož se nevzpamatovali, a nikdo jim nepomohl. Pak se přidávaly další pády, se kterými by se zdravý jedinec vyrovnal, ale u nich se prohlubovala nenávisť k lidem a stihomam, že je chce někdo ovládat nebo zničit.

Jaká je prevence? Pomáhá pouze ostražitost, a to od vychovatelů v mateřské škole až po hlídače ve vězení?

Andrej Drbohlav

* 26. května, 1980 v Hořicích

- ▶ původním povoláním forenzní a behaviorální psycholog
- ▶ dlouhodobě se zabývá analýzou chování sériových vraždů
- ▶ pod uměleckým jménem Andy Reiben vytvořil a zastupuje mezinárodní portfolio uměleckých děl Buyfeel
- ▶ sám se malbě intenzivně věnuje od roku 2007, kdy prodělal boj s náročnou nemocí
- ▶ má dvě děti

REIBENOVA ABSTRAKCE. Každý jeho obraz vypráví příběh.

AUTA NA LSD. Během několika dnů proměnil nový model BMW ve světélkující umělecké dílo.

ZK FOT. ARCHIV ANDREJE DRBOHLAVA

dělat hudbu, napsat knihu nebo přednášet, tak to prostě dělám. A využít tak plně, co život nabízí.

Dokážete se přitom plně koncentrovat?

Není to jednoduché. Obrazy opouštím a pak se k nim vracím, často jsem je přemalovával a předělával. V poslední době se proto soustřeďím na obrazy, které vyprávějí příběh. Začal jsem aktivně malovat v roce 2007, kdy jsem za sebou měl téměř dvouletou léčbu rakoviny, která úplně otočila můj pohled. Všechno změnila. Vedle chemoterapie se stala malba skutečnou léčbou. Maloval jsem celý den, i když jsem byl velmi vysílený. Dodnes si myslím, že mi to hodně pomohlo, a právě tato zkušenost mě vrací zpátky k plátnu, protože už vím, že je očist'ující, což u své profese potřebuji.

Jak se vlastně psycholog dostane k poněkud schizofrenní existenci? Jste výtvarník Reiben, nebo doktor Drbohlav?

Po dvou kolejkách zároveň jedu od začátku profesního života. Studoval jsem behaviorální patologii, tedy poruchy chování dětí i dospělých, ale dlouho to nebyla moje hlavní práce. Začalo se mi dařit jako galeristovi. Specializoval jsem se na pronájem umění. Vedle toho mám taky svůj ateliér jako malíř. V tomto světě jsem Andy Reiben. Pak jsem se vlivem psychologických témat, kterým se věnuji, začal objevovat v médiích, kde vystupuji pod občanským jménem. Zkoumám zákoutí duše, která jsou okrajová, ale o to víc zajímavá, tajemná a nebezpečná.

Vaše obrazy ale takové nejsou.

Do určité míry je to pro mě forma terapie. Přetlak, se kterým se setkávám, musím dostávat ven. Člověk má přirozenou potřebu zaznamenávat věci kolem sebe, zvláště když ho přerůstají. Kdo vládne perem, píše. Výtvarník volí barvy a maluje, co by chtěl vidět. Moje obrazy jsou dynamické, divoké a většinou pozitivní.

Když jste před dvěma lety vytvořil nový design pro BMW, některá média v Asii a Americe vás podezírala, že tvoříte pod vlivem LSD. Možná tak působí spojení konzervativního vozu se spontánní a divokou malbou. Navíc zde fungují předsudky, že všichni umělci jsou od rána do večera zfetovaní. Stejně myšlenky se objevily i u Andyho Warhola, který stejně jako mnoho jiných výtvarníků v dějinách vytvořil z BMW umělecké dílo. Tam se možná média trefila. Já ale fakt pod vlivem nebyl. Nepotřebuji žádná aditiva. Tuning přichází sám, možná i prostřednictvím mých dalších profesních světů.

UMĚLEC I PSYCHOLOG.
Díky svým publikacím se v médiích stále častěji objevuje jako odborník na zabijáky.

Mezi čtyřma očima

Víc naplňuje představy o vzhledu umělce než psychologa. Přesto na mě hned od začátku působí uklidňujícím dojmem. Klidně a věcně vysvětluje, jak si počíná vrah. Když lidé u vedlejšího stolu zaslechnou, o čem se bavíme, začnou se hystericky ošivát. Andrej Drbohlav a Andy Reiben v jedné osobě se jen usměje a ze zvyku si prohrábne polodlouhé vlasy, ze kterých mu trčí výstřední sluneční brýle. Možná proto občas kolegy z kriminalistické branže poněkud dráždí.

Co jste v té době na poli psychologie zkoumal?

Snažil jsem se ze světa psychologie vzdálit a paradoxně se dostal do období největšího úspěchu. Vydal jsem knihu Psychologie sériových vražd, která se velmi detailně zaměřila na to, jak vrah myslí, odkud pochází a jaké motivy ho vedou. Teď píšu podobnou knihu o vražích masových.

Vaše kniha se stala bestsellerem. Proč laici po večerech čtou místo románu nebo detektivky odborný text o zabijácích?

Lidi zcela přirozeně přitahuje zlo. Vraždy patří v médiích k nejsledovanějším tématům ve světě. Je to zarážející fenomén. Když si vezmeme konkrétní případ masových vražd, o kterých teď píšu, velmi často jednájí na základě nápodoby. Musíme se proto ptát, jestli skutečnost, že jsme tak informačně otevřenou společností, není jedna z drobných spoluúčastí na tom, že masových vražd přibývá. Za posledních deset let naskočily třeba v USA o 300 procent.

Počty vražd ale globálně spíše klesají.

V porovnání s našimi předky žijeme v klidu a blahobytu. Méně ozbrojených konfliktů znamená méně reálných obětí. Víze násilí ale sílí právě skrze média. Činí lidi vystrašenějšími, ale taky apatičtějšími. Nejvhodnější podhoubí pro zlo vznikne, když se bere jako samozřejmost.

Staly se zprávy o krveprolitích rutinou?

Opakované zprávy o masakrech naopak způsobily, že se rozrůstá a nabaluje pocit nebezpečí. Lidé kolem šedesáti až osmdesáti let tvrdí, že naše doba je nejnebezpečnější. Přitom zažili konec války, komunismus, řadu ozbrojených konfliktů na dohled. Je to tím, že se k nim dostává víc informací, se kterými neumí pracovat. Také vidí, že spravedlnost může být pro každého jiná, co je obecně nespravedlivé.

Informovanost je tedy na škodu?

Když jsou informace negativní, i dojem je negativní. A díky internetu víme vše do dvou minut. Když havarovalo ono letadlo, zprvu to vypadalo jako tragická událost. Později se ukázalo, že šlo o úmysl kopilota, tedy masovou vraždu. Mezi lidmi paradoxně nastala ještě větší panika, než kdyby šlo o havárii. Přitom pro leteckou dopravu je to vlastně – ve velkých uvozovkách – dobrá zpráva.

V jakém smyslu?

Nešlo o neobjasněnou technickou závadu extratřídy letadel, ale selhání jedinice. To je věc, ke které dochází. V letectví našťestí velmi zřídka. Od 70. let se předpokládá

osobní zavinění jen u zhruba osmi havárií, strach z létání proto nedává smysl. Na velmi nebezpečného člověka můžete narazit v tramvaji, v obchodě i ve škole.

Narážíte na potřebu podobný čin si sám pro sebe racionalizovat? „Podívejme se na to, jaké musel mít problémy, že se takto rozhodl.“ Je vražda ospravedlnitelná?

Pokud se jedná o podobnou masovou vraždu, nikdy nejde o náhlé selhání. Jde o dlouhodobě připravovaný a plánovaný čin. Ten člověk si ve své fantazii prožije celou řadu odstínů, které bude daný moment mít. Může být zoufalý, ale zároveň se v podstatě těší. Drtivá většina vražd – a zvláště pak těch sériových a masových – pochopitelně v žádném případě ospravedlnitelná není.

Musí každý člověk bojovat se zlem v sobě, aby si uvědomil, že ho nechce přijmout?

Když si uvědomujete, že se blížíte k hranicím, za kterými byste už mohla ublížit, znáte prostor, kde byste se měla morálně a hodnotově pohybovat. Zjišťujete, co chcete a co nechcete dělat. Jak se chcete chovat a co očekáváte od lidí kolem sebe. Uvědomění

Tresty bývají úsměvné. Hrajeme si na retardovaný altruismus.

vám dává možnost přímočaré volby, což je princip skutečné demokracie. Pro schopnost vzdorovat zlu ve vnějších mantinelech světa je důležité se s ním vypořádat v hranicích vlastního nitra.

Obava, že i já mohu být vrahem, tedy znamená nebezpečí, ale potvrzení, že jím nejsem?

Svědčí o faktu, že jím nechcete být. Na dohled se vám dostává mantinel, za který nechcete. U lidí, kteří mají tendence masově či sériově vraždit, převažuje touha na mantinel vyskočit, přelézt ho. Pro jedny nepozorovaně, pro druhé ideálně v záři reflektorů. Řada

vrahů totiž volá po pozornosti, potřebuje, aby lidé tleskali, když z té zdi skáčou.

Kde se pak bere schopnost zabít?

Někteří odborníci by vám řekli, že vraždit dovede každý v závislosti na tom, do jakých podmínek se dostane. Mantinely vidíte, nechcete k nim, ale určitá situace by vás tam natlačila. Známe situace v dějinách, kdy lidé raději umřeli, než spáchali zlo, ale je celá řada zel, na které nejde odpovědět jinak než zlem.

Byl byste tedy tvrdší i při trestání zla?

Daleko tvrdší. Hrajeme si na jakýsi retardovaný altruismus, čímž dáváme celé společnosti signál, jak se k takovému činu stavíme. Je to falešné lakování společenské svědomí. Trest bývá úsměvný, a navíc vykonávaný v naprosto nadstandardních podmínkách. Je potřeba přijmout fakt, že nelze každého člověka vyléčit, změnit nebo napravit. Trest nemusí být vždy nezbytně tvrdý či krutý, ale přísný a spravedlivý pro všechny. Trest jednotlivce je paradoxně mnohem více výchovný pro celou společnost. Měl by ji vést k potřebě zlému předcházet a poučit se.

OBROVSKÉ VÝHODY
pro naše zákazníky

PRAŽSKÁ PLYNÁRENSKÁ

Pomůžeme při opravách porouchaných spotřebičů nebo jejich výměně za nové

Vyzkoušejte i celou řadu našich dalších výhod, slev a bonusů.

www.ppas.cz

840 555 333

Spojení energií i služeb